

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ

Яцина О.Ф.,

*канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Марчук Л.М.,

*старший викладач кафедри психології
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Трансформація вищої освіти вимагає, в першу чергу, вирішення таких нагальних питань, як орієнтація на людину як самореалізовану особистість. Молоде покоління вступає в життя в умовах формування інформаційного суспільства, де освіта, знання, володіння інформацією стають основними ресурсами, що забезпечують життєвий успіх. В статті розглядається роль психологічного супроводу фахової підготовки психолога в умовах трансформації освіти.

Ключові слова: майбутній фахівець, особистість, професійне становлення, професійна картина світу, мислення.

Трансформация высшего образования требует, в первую очередь, решения таких насущных вопросов, как ориентация на человека как самореализованную личность. Молодое поколение вступает в жизнь в условиях формирования информационного общества, где образование, знание, владение информацией становятся основными ресурсами, обеспечивающими жизненный успех. В статье рассматривается роль психологического сопровождения профессиональной подготовки психолога в условиях трансформации образования.

Ключевые слова: будущий специалист, личность, профессиональное становление, профессиональная картина мира, мышление.

Yatsyna O.F., Marchuk L.M. PSYCHOLOGICAL FOLLOW-UP OF THE PSYCHOLOGIST VOCATIONAL TRAINING IN TERMS OF EDUCATION TRANSFORMATION

Transformation of Higher Education requires primarily address such pressing issues as the orientation of man as a self-actualized personality. The younger generation comes into life in the emerging information society, where education, knowledge, ownership of information are the main resources that ensure success in life. The article deals with the role of psychological support in the professional training of psychologists in the conditions of transforming education.

Key words: future specialist, personality, professional formation, professional picture of the world, thinking.

Постановка проблеми. Трансформація системи освіти означає приведення її у відповідність з вимогами сьогодення, вона є тією відповіддю на цивілізаційні виклики, з якими зустрічається останнім часом наше суспільство. Трансформація повинна починатися не з інституційних змін, а з прояснення місця і ролі освіти в соціальних процесах. Молоде покоління вступає в життя в умовах формування інформаційного суспільства, де освіта, знання, володіння інформацією стають основними ресурсами, що забезпечують життєвий успіх. Трансформація вищої освіти вимагає, в першу чергу, вирішення такого нагального питання, як орієнтація на людину як самореалізовану особистість. Відтак головною метою вважаємо спрямування особистості на розвиток ідеї самореалізації, що перетинається із поняттям особистісного зростання, свободи та відповідальності. У сучасній психології самореалізація визначається як свідомий, цілеспрямований процес розкриття й опредметнення сутнісних сил особистості в її діяльності, що приводить її до сприйняття себе як суб'єкта життєдіяльності, де важливу роль відіграє активність особистості.

З огляду на вищезазначене, вимагають негайного обґрунтування і розробки системи психологічного супроводу особистості в процесі її цілісного професійного становлення [7].

Потреби сьогодення вимагають від фахівця не лише знань і механічних умінь, але й здатності критично осмислювати проблеми сучасного світу, творчо підходити до їх подолання і з усією відповідальністю брати участь у творчій трансформації реальності. Це стосується і майбутніх психологів, ефективність професійної діяльності яких залежить від цілісної готовності до неї, автентичності їх особистості, що, у свою чергу, забезпечується успішністю професійного розвитку на етапі навчання у вищому навчальному закладі. Тому важливим завданням університетської освіти, крім передачі знань і умінь, стає формування особистості професіонала, сприяння його ідентифікації з професією, засноване на врахуванні психологічних закономірностей процесу професіоналізації. У зв'язку з цим досить важливим є емоційна підтримка студента-психолога, здатна стабілізує впливати як на самооцінку, так і на прагнення до особистісної цілісності.

Однією з умов досягнення поставленої мети є запровадження багатоступеневого психологічного супроводу професійної підготовки студентів-психологів.

Аналіз актуальних досліджень. За результатами проведеного теоретичного аналізу проблема підготовки фахівця у ВНЗ досліджувалася в роботах Г.Б. Акіпова (соціальна психологія вищої освіти), А.А. Вербицького, М.М. Кашапова (форми і методи активного навчання у вузі), Б.А. Вяткіна, Є.А. Климова, В.С. Мерліна, М.Р. Шукіна (індивідуальний стиль діяльності, спілкування та активність), О.Н. Леонтьєва, В.Д. Шалрікова (роль мотивації в навчанні), Б.Г. Ананьєва, А.В. Дмитрієва, Б.Б. Косова, В.Т. Лісовського, Н.М. Пейсахова, та ін. (розвиток особистості студента в процесі навчання) та Н.В. Кузьміна мотиваційно – професійна спрямованість студентів. А також досліджувалася навчальна діяльність студентів (Р.С. Вайсман; А.І. Гебос, С.М. Джакупов, А.А. Зотов, Є.П. Ільїн); адаптація студентів до вузу (Л.А. Ахтарієва, Р.Р. Бібріх, К.Є. Глазунова, В.Т. Сосновський, А.О. Шиян, В.А. Якунін та ін.); вивчалися етапи професійного становлення студентів (З.А. Оруджев, Г.Т. Хаопян, Е.Ф. Зеєр); співвідношення здібностей, інтересів, індивідуально-особистісних особливостей у формуванні професійно-важливих якостей фахівця (Е. Ф. Зеєр, С. А. Климов, Т. В. Кудрявцев та ін.).

Метою статті є визначення ролі психологічного супроводу студента-психолога в умовах трансформаційних перетворень.

Виклад основного матеріалу. Однією з основних тенденцій сучасної психології стало висунення на перший план питань психологічного супроводу особистості, сприяння її розвитку, становленню і самореалізації на етапі вузівської освіти. Протягом останніх років у змісті освітньої діяльності поряд з навчанням і вихованням вводяться компоненти психологічного супроводу (М.Р. Бітянова, І.В. Дубровіна та ін.), підтримки (А.Г. Асмолов, А.Г. Лідерс, Н.Г.Щербанєва та ін.), вивчаються питання різних аспектів діяльності психологічної служби вузу (А.А. Бодальова, Ю.М. Забродіна, А.А. Захарова, П.Н. Єрмакова, В.А. Лабунська, В.А. Терьохіна, Г.Б. Скок, К.А. Абульханова, Б.Б. Коссова, Ю.Б. Піковський, М.В. Латинська, Т.Н. Мартинова, Е.С. Глухова, АБ. Холмогорова та ін.). Незважаючи на відмінність у розумінні суті і результатів освітнього процесу, що спостерігається у носіїв цієї позиції (А.Г. Асмолов, В.П. Бедерханова, О.С. Газман, В.І. Слободчиков, І.С. Якиманська та ін.), спільним є те, що основні пріоритети в навчанні повинні спрямовуватись на розкриття особистісного потенціалу людини, індивідуалізацію, конструювання щодо автономного внутрішнього світу. Найбільш інтенсивним періодом професіоналізації вважається навчання у ВНЗ, де сутність професійної освіти проявляється в можливості людини стати тим, ким вона здатна стати. Професійний розвиток майбутнього психолога – це якісні зміни, що відбуваються в результаті функціонування внутрішніх джерел у процесі оволодіння професією в умовах вищого

навчального закладу. Головними об'єктами фахового розвитку спеціаліста є такі інтегральні характеристики, як соціально-професійна спрямованість, фахова компетентність, професійно важливі якості і психологічні властивості особистості.

Під час навчання у ВНЗ важливим є момент становлення професійної ідентичності. Нові вимоги соціуму до майбутнього фахівця, внутрішні протиріччя між засвоєним досвідом, сформованим образом «Я» і новим уявленням про зовнішню і внутрішню реальність, спричинюють кризу цього періоду. Тому, від вирішення кризи професійної ідентичності залежить подальша життєдіяльність особистості. Саме на цьому етапі професійної ідентифікації психологічний супровід забезпечить формування психологічної готовності до професійної діяльності, професійної свідомості, професійної ідентичності, тобто тих явищ, які створюють умови для подальшого професійного та особистісного саморозвитку професіонала.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають дослідження, спрямовані на вивчення психологічних механізмів, що сприяють само-актуалізації особистості в професії, тобто тих особистісних (внутрішніх) і професійних (зовнішніх) складових, які допомагають їй більш ефективно здійснювати свій професійний розвиток.

На сучасному етапі розвитку вищої школи розроблені та широко впроваджуються в діяльність ВНЗ різноманітні технології психологічного супроводу професійно-особистісного розвитку студентів. До їх числа входять: технології організації діяльнісного простору; технології суб'єктивної самореалізації; технології продуктивної взаємодії; технології особистісної успішності; технології розвитку емоційної привабливості діяльності та ін. Перераховані технології супроводу студентів в освітньому просторі використовуються в ході проведення семінарів, колоквиумів, майстер-класів, тренінгів, консультацій.

Сьогодні в науковій літературі немає однозначного підходу до поняття «психологічний супровід» та його змісту. Так, Ю.В.Слюсарев розглядає психологічний супровід як комплексний психологічний вплив на особистість, завданням якого є активізація саморозвитку людини [5].

С.П. Жданова вважає, що психологічний супровід – це системно організована робота психологічної служби, спрямована на професійний розвиток майбутнього фахівця в період вузівського навчання, розкриття потенційних можливостей студента, його індивідуальності, а також корекцію різного роду труднощів у його особистісному розвитку та саморозвитку [3]. Таким чином, під психологічним супроводом розуміємо систематичну роботу психологічної служби вишу, спрямовану на особистісний та професійний розвиток студента, на подолання труднощів, що виникають у процесі навчання і корекцію в емоційно-особистісній сфері, а також створення умов для успішної професіоналізації.

Відповідно до нормативних актів України (Положення про психологічну службу системи освіти

України, 2009 р.) у вітчизняних ВНЗ психологічний супровід професійного розвитку майбутніх фахівців повинен реалізовуватись у межах діяльності психологічної служби і передбачати: сприяння повноцінному розвитку особистості студентів на кожному віковому етапі, створення умов для формування в них мотивації до самовиховання і саморозвитку, забезпечення індивідуального підходу до кожного учасника навчально-виховного процесу на основі його психолого-педагогічного вивчення, профілактику і корекцію відхилень в інтелектуальному і психофізичному розвитку студентів. Актуальною проблемою психологічного супроводу студентів є пріоритет опори на внутрішній особистісний потенціал суб'єкта, його вибір і відповідальність за нього (І. В. Дубровіна, Е. Ф. Зеєр, Н. В. Калініна, Т. Я. Кіяшук, М. І. Плуґіна, Н. С. Пряжников, М. І. Рожков). Психологічний супровід базується на ідеях посилення суб'єктності партнерів у спілкуванні, допомоги особистості в самостійному творчому розвитку.

Таким чином, зміст та завдання психологічного супроводу полягають у своєчасній допомозі і підтримці студента у його професійному становленні, де він, у рамках психологічної діяльності, стає суб'єктом взаємодії. Метою психологічного супроводу є організація співпраці з майбутнім фахівцем, спрямована на його самопізнання, пошук шляхів самоврядування внутрішнім світом і актуалізацію особистісно-професійного потенціалу, а не в тому, щоб констатувати рівень розвитку тих чи інших професійно важливих якостей.

Ця мета може бути реалізована тільки у разі, якщо початкова (визначення і формування готовності студентів до навчання у вузі, як основи розвитку компетентності на першому етапі навчання у вузі) і кінцева (формування у студента психологічної, професійної, творчої готовності до майбутньої професійно-педагогічної діяльності, професійного саморозвитку) цілі діяльності стосовно особистості студента об'єднуються в єдине ціле. Е.Ф. Зеєр зазначає, що термін «супровід» визначається як «проходження поруч, разом з ким-небудь у якості супутника або поведиря» [4]. І далі: «психологічний супровід професійного становлення – це рух разом з особистістю, яка прагне змін, поруч з нею, своєчасну підказку можливих шляхів, при необхідності – допомога і підтримка». Таким чином, психологічний супровід – це цілісний процес вивчення, формування, розвитку та корекції професійного становлення особистості студента-психолога, чия діяльність, на думку О.О. Бодальова, носить творчий характер, базується на знанні психологічної суті процесів і явищ, широкій ерудиції, особистому досвіді, активному пошуку новаторських підходів та інноваційних технологій, особистої ініціативи та широкої професійної комунікабельності [1].

Тому в навчально-виховному процесі, по-перше, повинна бути установка на формування в особистості кожного студента-психолога творчого мислення, що сприяє формуванню фахівця-дослідника, здатного самостійно виявити проблему, сформулювати її, зна-

йти адекватні способи вирішення. Важливим завданням психологічного супроводу є формування вміння у студентів стимулювати потребу підвищення своєї психологічної освіченості: розуміння себе та інших, донести ідею можливості і необхідності власного розвитку, визначити переваги наявності психологічної компетентності у встановленні, здійсненні та підтримці взаємовідносин у процесі професійного спілкування та діяльності. Негативні тенденції у формуванні професійної самосвідомості студента говорять про необхідність спеціальної роботи з управління цим процесом, надання студентам своєчасної допомоги у формуванні адекватного «образу професійного Я». Результатом цієї роботи стане формування активного суб'єкта професійного розвитку, здатного аналізувати свої життєві та професійні цілі, мотиви, можливості власної особистості і порівнювати їх з вимогами професійної діяльності. На нашу думку, при організації цілеспрямованої роботи у процесі зростання і розвитку особистості психолога, в рамках професійного навчання необхідно формувати позитивне ставлення студентів до майбутньої професії; розкривати сутнісні аспекти професійної діяльності, що відображають її мотиваційний потенціал, високу суспільну значимість; стимулювати пізнавальну активність, спрямовану на усвідомлення психологічних особливостей власної особистості та діяльності; формувати усвідомлену потребу у постійному, систематичному самопізнанні, рефлексії та професійному розвитку; використовувати різні форми психологічного тренінгу для позитивного розвитку і зміцнення Я-концепції.

Очевидно, психологічний супровід професійного розвитку студента-психолога за своїм змістом являє собою цілісну систему. Як будь-яка система, він складається з певних компонентів, а саме: системне та систематичне відстеження психолого-педагогічного статусу студента-психолога відповідно до його актуального стану й перспектив професійного розвитку; створення психологічних умов для успішного навчання – активізація мотиваційної та рефлексивної складових його готовності до професійної діяльності; орієнтація навчальної і позанавчальної діяльності майбутніх психологів на забезпечення умов для успішного подолання нормативних і ненормативних криз їх професіогенезу. Реалізація психологічного супроводу можлива у формі індивідуально орієнтованої (викладач – студент; психолог – студент) й системно орієнтованої взаємодії (група супроводу – студент). Психологічний супровід доцільно розглядати як комплексний метод, який об'єднує науково-методичні підходи, спрямовані не тільки на особистісно орієнтовану професійну освіту майбутнього фахівця, але й на навколишнє середовище її життєдіяльності. Такий комплексний метод визначає нову позицію майбутнього фахівця через професійність, активність, дійовість, наступність. Тобто, психологічний супровід у процесі професійної освіти особистості – це комплексний метод забезпечення психологічної безпеки студентів, озброєння їх ресурсами для самостійної протидії різним негативним впливам, а також

умінням формувати власний спосіб самозахисту та самовдосконалення шляхом свідомого цілеспрямованого навчання; досягнення фізичного, душевного та соціального пристосування до навколишнього середовища, «збереження всієї суми своєї соціальної цінності» [6]. Отже, серед основних завдань психологічного супроводу особистості у процесі професійної підготовки є: надання їй своєчасної допомоги та підтримки, навчання самостійному та відповідальному подоланню труднощів в особистісно професійному становленні. Необхідність вирішення цього завдання обумовлена, перш за все: соціально-економічною нестабільністю держави; індивідуальними психофізіологічними особливостями студентів; змінами в приватному житті кожної людини. Зрозуміло, що реалізація психологічного супроводу особистості можлива за наявності цілісної комплексної програми.

Згідно з дослідженням Е.Ф. Зеєра розробка зазначеної програми повинна ґрунтуватися на принципах: урахування потреб особистості у самоорганізації, самовизначенні і саморозвитку; визнання пріоритету індивідуальності та самоцінності студента, який із самого початку навчання є суб'єктом психологічного супроводу [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психологічний супровід фахової підготовки спеціалістів слід розглядати як складову професійної

освіти, спрямовану на допомогу студенту-психологу в контексті подолання ним труднощів професійного зростання, корекції деструктивних тенденцій особистісного розвитку, підвищення адаптованості до соціально-економічних змін, розвитку у нього позитивної професійної перспективи. Виходячи з суті досліджуваних теоретичних положень, стає можливим визначення основного змісту психологічного супроводу фахового становлення особистості. При цьому головним принципом психологічного супроводу виступає визнання права суб'єкта приймати рішення щодо шляхів свого професійного становлення та брати відповідальність за наслідки. Організація та забезпечення цілісної системи психологічного супроводу фахової підготовки психолога в умовах трансформації освіти, враховуючи, що готовність психолога до професійної діяльності формується протягом навчання у ВНЗ, охоплюючи етапи адаптації, інтенсифікації, ідентифікації, сприяє формуванню креативності та творчої активності. Для забезпечення високого рівня професійного становлення студента-психолога важливу роль відіграє розвиток його особистісних і професійних здібностей. Тому проведені дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї проблеми: виявлено ряд питань, які потребують практичного вирішення у перспективі, зокрема розробки спецкурсів, тренінгу для студентів-психологів в умовах трансформації освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бодалев А.А. Как становятся великими или выдающимися? / А.А. Бодалев, Л.А. Рудкевич. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2003.
2. Васильков В.М. Психолого-педагогічні особливості професійної підготовки інженерно-педагогічних кадрів в умовах сучасного освітняського простору / В.М.Васильков // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки.– № 28 (52): збірник наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2009.– С. 186-195.
3. Жданова С. П. Психологическое сопровождение профессионального развития студентов-психологов: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / С. П. Жданова.– Томск, 2007.– 252 с.
4. Зеер Э.Ф. Психология профессий: учеб. пособ. для студ. вузов. / Э.Ф.Зеер; 2-е изд. перераб. доп.-М.:Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003.– 336 с.
5. Слюсарев Ю.В. Психологическое сопровождение как фактор активизации саморазвития личности: автореф. дис. ... канд. психол. наук 19.00.01 / Ю.В.Слюсарев. – Санкт-Петербург. гос. ун-т. – СПб., 1992. – 16 с.
6. Система соціального і психолого-педагогічного супроводу дітей пільгових категорій: навч.-метод. посіб. / О.І.Василькова, І.В. Родигіна, М.І. Гринчук та ін. -Донецьк: ДонІППО «Витоки», 2006. – 206 с.
7. Ямницький В.М. Розвиток життєтворчої активності особистості: теорія та експеримент: монографія / В.М. Ямницький. – Одеса: ПНЦ АПН України, 2006. – 362 с.